

FƏNLƏRARASI ƏLAQƏNİN NÖVLƏRİ

G.M.Qədiyeva¹, S.S.Lətifova

Sumqayıt Dövlət Universiteti

Fizika və Elektroenergetika fakültəsi, II kurs (magistr)

Bir çox elmi-pedaqoji ədəbiyyatlarda fənlərarası əlaqə müxtəlif fənlərin tədris proqramlarının didaktik məqsədlə qarşılıqlı razılaşdırılması kimi şərh olunur. Bu mənada fənlərarası əlaqə anlayışı məktəb proqramları tərtib edilərkən hər bir tədris fənnindəki ardıcılığın müəyyən etmək məqsədini güdür [1]. Lakin təcrübə göstərir ki, fənlərarası əlaqənin funksiyası heç də yalnız bununla bitmir. Bu əlaqə şagirdlərin məntiqi mühakiməsinin inkişafında bir-birinə yaxın elmlərin öyrəndikləri anlayışların dərinləşdirilməsində, eyni materialın müxtəlif fənlərdə təkrarına yol verməməklə qarşılıqlı əlaqədə olan hadisələrin öyrənilməsinə kompleks yanaşmaqda və s. məsələlərdə böyük rol oynayır. Odur ki, didaktikanın əsas prinsiplərindən biri kimi qiymətləndirilən fənlərarası əlaqənin mümkün olan bütün funksiyalarının aşkarlandırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Tədris prosesində ən çox nəzərə çarpan fənlərarası əlaqə növləri aşağıdakılardır [2]:

1. quruluş əlaqəsi;
2. birtərəfli əlaqə;
3. tamamlayıcı əlaqə;
4. koordinasiya əlaqəsi;
5. inteqrasiya əlaqəsi.

Bu əlaqə növlərini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək:

1. Quruluş əlaqəsi. Bu əlaqə verilmiş fənnin ayrı-ayrı mövzularının müəyyən qayda ilə düzülməsini səciyyələndirir. Onun quruluş və ifadə olunma məntiqini pozmur. Alınan biliklərdən əlaqəli fənlərin yeni mövzularının istifadə edilməsi üçün şərait yaradır.

2. Birtərəfli əlaqə. Bu əlaqə mövzuların mənimsənilmə dərinliyini artırmaq və şagirdlərin biliyini möhkəmləndirmək məqsədilə digər fənlər üzrə biliklərdən istifadə etməklə həyata keçirilir. Məsələn, fizika dərslərində işığın kimyəvi təsirindən danışılarkən şagirdlərə botanika kursundan onlara məlum olan «fotosintez» haqqındakı biliklər xatırladılır. Bu əlaqə birtərəflidir və demək olar ki, ümumiyyətlə fənlərarası əlaqənin əsas hissəsini təşkil edir.

3. Tamamlayıcı əlaqə. Bu əlaqə yaxın fənlərdən birinin əsas mövzusu digər fəndə səthi öyrənildikdən sonra yenidən öyrədilərkən həyata keçirilir. Tamamlayıcı əlaqənin əsas vəzifəsi yaxın fənlərin kifayət dərəcədə tam öyrənilməyən mövzuları üzrə bilikləri tamamlamaqdır.

4. Koordinasiya əlaqəsi. Bu əlaqə müxtəlif fənlər üzrə tədris materialının seçilməsində həyata keçirilir. Yaxın fənləri tədris edən müəllimlər öz dərslərində eyni bir hadisəni öyrətdikdə eyni misal və nümayişlərdən istifadə edirlər. Beləliklə şagird indi gətirilən misalı əvvəllər eşidibsə o, bir daha başqa mövzunun tədrisində təkrar olunduqda onu heç maraqlandırmayacaqdır. Lakin öyrənilən hadisə başqa fənlərdə müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən təkrarlanarsa eyni bir hadisə haqqında onların bilikləri möhkəmlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

¹ qediyeva95@mail.ru

Beləliklə, koordinasiya əlaqəsini həyata keçirmək üçün tədris materialı seçilərkən öyrənilən məsələnin izahı üçün şagirdlərə məlum olmayan misallar, nümayiş və frontal laboratoriya təcrübələri müəyyənləşdirilməlidir. Bu cür əlaqə təkrarın qarşısını alır, öyrənilən hadisənin yeni yanaşma ilə əsaslandırılması yolu ilə şagirdlərin bilik əhatəsi genişləndirilir.

5. İnteqrasiya əlaqəsi. Bu əlaqə proqramın ayrı-ayrı məsələlərinə kompleks şəkildə baxmaqla həyata keçirilir:

a) proqramın, bir neçə təbiət fənninin köməyi ilə öyrədilən mövzularına həsr olunmuş şagird konfransları, ekskursiyaları və gecələri keçirməklə;

b) təkrar zamanı yaxın fənlər üzrə biliklərdən istifadə etməklə;

v) anlayış və tərifləri yaxın fənlərdə anlayış və təriflərlə müqayisə etməli, öyrətmə prosesini bu üsula uyğunlaşdırmalı;

q) müxtəlif fənlər üzrə biliklərdən istifadə edən məsələlər həll etməklə;

ğ) yaxın fənn kabinetlərindəki əyani vasitələrdən istifadə etməklə;

d) müəyyən bir fənnə aid mövzuları öyrədərkən onları gündəlik həyatla, istehsalatla, sənaye və kənd təsərrüfatının müxtəlif obyektləri ilə əlaqələndirmək, öyrədilən təbiət hadisəsinin ayrıca verilmiş fənnə görə yox, bütün yaxın fənlərə aid olan cəhətlərinin də şagirdlərə açıb göstərməklə.

Buraxılış siniflərində fənlərarası şagird konfransları, fizika və təbiət, fizika və energetika, fizika və kainat və s. mövzularda keçirilən gecələr, disput və olimpiadalar; şəhər parkları və nəbatat bağları, su təmizləyici məntəqələrə, düzənlik və meşələrə və s. fizika və biologiya müəllimlərinin birlikdə təşkil etdikləri ekskursiyalar və s. sinifdən və məktəbdənxaric tədbirlər bu cür əlaqə növünü həyata keçirməyə şərait yaradır. Bunun nəticəsində vaxta xeyli qənaət edilmiş olur, şagirdlər aldıkları nəzəri biliklər əsasında təbiət və istehsalat hadisələrinin səbəbini anlamaq imkanı əldə etmiş olurlar.

Ən əhəmiyyətli cəhət odur ki, bu əlaqə növü fənləri bir-birinə daha da yaxınlaşdırır. Yaxın fənlərdə öyrədilən eyni bir obyekt və ya hadisə haqqında şagirdlərdə düzgün və tamamlanmış təsəvvür yaranır, ziddiyyətə və dəqiqsizliyə yol vermir.

Ədəbiyyat

1. Paşayev P.A. Orta məktəbdə fizikanın tədrisi məsələləri. Bakı: Maarif, 1987, 164 s.
2. Paşayev P.A. Təbiət elmlərinin əlaqəli öyrənilməsi. Bakı: Maarif, 1977, 148 s.